

PIL Albrecht (Berten) Maria Jozef, scheikundige, oorlogsvrijwilliger W.O.I., Vlaams Katholiek strijder voor de Vlaamse ontvoogding. Geboren te Zonnebeke, 9 mei 1892 en overleden te Mortsels, 5 november 1940.

Berten Pil was de zoon van Emiel Gustaaf (Diksmuide, 31 oktober 1854- Parc Saint-Maur, Frankrijk, 16 mei 1916) en van Romanie Julie Van Den Bulcke (Nieuwkerke, 8 april 1862 - Kortemark, 29 maart 1929), gehuwd op 23 november 1881 te Nieuwkerke. Berten was het jongste kind en werd geboren na Maria (Zonnebeke, 23 september 1882-Ieper, 22 december 1963), Joseph Karel (Zonnebeke, 4 juli 1884- Ronse, 3 februari 1945) en Valeer (Zonnebeke, 4 december 1885 - Ieper, 8 december 1975). Berten huwde op 12 september 1920 te Antwerpen Maria (*Marie*) Jozephina van Gastel (Antwerpen, 4 maart 1892- Mechelen, 16 september 1980), dochter van Jacques (1863 - 1945) en Ida Van Ree (1863 - 1904). Het koppel kreeg drie zonen, die alle drie priester werden: Jaak (Mortsels, 9 april 1922-Lint, 31 maart 1983), Emiel (*Miel of Dom Albertus, Benediktijn*) (Mortsels, 9 mei 1924-Diksmuide, 30 augustus 1992) en Walter (Mortsels, 5 oktober 1929-Mechelen, 16 augustus 1980). Berten Pil werd begraven te Mortsels op 9 november 1940. Na de ontmanteling van de begraafplaats Oude God (Mortsels) werden zijn stoffelijke resten (samen met die van zijn echtgenote en hun zoon Walter) op 9 november 1996 herbegraven op de gemeentelijke begraafplaats te Zonnebeke.

Vader Emiel Pil behaalde in 1877 aan de Normalschool van Torhout de akte van onderwijzer. Hij startte zijn eerste lessen in de gemeenteschool te Boezinge. De verkiezingen van 11 juni 1878, die met een overgrote meerderheid gewonnen werden door de liberalen, gaf aanleiding tot een schooloorlog. Elke gemeente moest vanaf dan minstens een officiële lagere school tellen. Op 18 juni maakten de bisschoppen bekend dat elke parochie een katholieke of vrije school moest hebben om zo "*de kinderen te vrijwaren van de smet der officiële scholen*". De pastoor van Zonnebeke verzocht meester Miel om in de door hem opgerichte vrije jongensschool Sint Franciscus op de Ieperse steenweg te komen lesgeven. Miel Pil nam zijn intrek in de landelijke herberg, recht tegenover de kerk, de afspanning "*Het gemeentehuis*" die uitgebaat werd door Edward Vuylsteke

en Euphrasie Van den Bulcke. Hier leerde Miel Romanie kennen. Romanie was de dochter van Henri Van den Bulcke, landbouwer uit Westnieuwkerke en broer van Euphrasie. Zij huwden in 1881 en vestigden zich in de Iepersesteenweg, 16. Met de verkiezingen van juni 1884 werden de liberalen totaal weg geveegd. In de lagere gemeenteschool werd het godsdienstonderwijs hersteld. Omdat het schoolhoofd van deze gemeenteschool op pensioen ging werd Miel Pil zijn opvolger. De leerlingen van de vrije jongensschool volgden hun meester naar de ruimere lokalen van de gemeenteschool. De familie Pil was ondertussen verhuisd naar het monumentale schoolhuis. In dit huis werd Albrecht (Berten) geboren. Berten volgde het lager onderwijs bij zijn vader. Na dit onderwijs trok hij naar het Bisschoppelijke college van de H. Vincentius te Ieper, waar hij de Latijnse afdeling volgde. Tijdens zijn studiejaren in de humaniora werd hij erg beïnvloed door zijn zeven jaar oudere broer Valeer, die op 18 december 1909 tot priester was gewijd. Valeer was zeer Vlaams bewust en deelde de idealen van Rodenbach. Hier begon Berten met het pleiten voor de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. In 1911 behaalde hij het diploma van het middelbaar onderwijs met talrijke eervolle onderscheidingen.

Op aanraden van zijn oom priester Jules Van den Bulcke besliste Berten naar Leuven te gaan om daar de studies aan te vatten voor het doctoraat in de wetenschappen. Jules van den Bulcke, pionier van de Boerenbond, had deze raad gekregen van een persoonlijke vriend uit Leuven. Te Leuven werd de jonge schacht onmiddellijk lid van de juist opgerichte zeer katholieke studentenvereniging "Amicitia". In deze club vond Pil, samen met zijn beste vriend die rechten studeerde Firmin Deprez, zich optimaal in zijn streven naar "*Het Vlaamsch Vlaams dichter bij Christus te brengen*" en dit als reactie op het bierromantisme en de kuddegeest die er volgens hem onder de Leuvense studenten heerste. Pil werd lid van het bestuur van Amicitia en bestuurslid van de gouw West-Vlaanderen. Hij

slaagde in 1912 in zijn eerste jaar met grote onderscheiding en ook in zijn tweede jaar in 1913 slaagde hij met onderscheiding.

De ouders van Pil waren ondertussen verhuisd naar de Besselaarsstraat te Zonnebeke, waar zijn vader in 1912 gemeentesecretaris was geworden. Tijdens de vakantie kwam de dochter van Jacques van Gestel op bezoek bij de familie Pil. Jacques van Gestel uit Antwerpen, die hertrouwd was met Augusta Pil uit Diksmuide, had uit een vorig huwelijk een dochter Marie Van Gestel. Marie en Berten leerden elkaar kennen en voelden zich erg geestverwant, maar de grote oorlog brak uit...

Pil wilde zich onmiddellijk als oorlogsvrijwilliger melden als gevolg van de oproep van het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond (AKVS). Vader Emiel stelde echter zijn veto. De hele bevolking van Zonnebeke, inclusief de familie Pil, vluchtte op 20 oktober 1914 westwaarts naar Ieper en vervolgens naar Reningelst. De familie Pil vertrok vervolgens op 14 mei 1915 naar Parc Saint-Maur in de buurt van Parijs, waar hun zoon Joseph zich al had geïnstalleerd. Pil ging echter naar Calais waar hij zich aanmeldde als oorlogsvrijwilliger. Aan zijn idealisme viel niet te tornen: hij wilde Vlaanderen verdedigen. Hij kwam terecht in het opleidingskamp te Parigné l'Évêque in het departement Sarthe. Op 8 augustus werd hij korporaal en op 9 november sergeant. Pil vertrok op 4 juni 1916 naar het front aan de IJzer, sector Pervijze. Door het grote verlies aan officieren werd Pil op 12 oktober 1918 gepromoveerd tot hulponderluitenant. Hij nam deel aan het bevrijdingsoffensief rond Torhout, Roeselare, Izegem en Gent. Na de wapenstilstand mocht Pil op 7 april 1919 als militair student naar België terug keren om zijn studies verder te zetten. Hij werd volledig gedemobiliseerd op 15 augustus. De balans van zijn 51 maanden legerdienst waren vijf frontstreden en als eretekens: de oorlogsmedaille, de herinneringsmedaille, het Oorlogskruis met Palm en het Vuurkruis. Het leger dat aan de

IJzer vocht bestond voor ongeveer 80 % uit Vlamingen. De algemene atmosfeer, waar de Waalse of verfranste burgerij de commandoposten bezette, was volledig verfranst. Bij veel Belgische officieren heerste zelfs een minachting voor de taal van de Vlaamse soldaten. Zo ontstond de Frontbeweging. Aanvankelijk zochten vooral de Vlaamse intellectuelen contact met elkaar. De beweging leunde aan bij de geest van Rodenbach's studentenbeweging: overtuigd christelijk en Vlaamsgezind. Zij aanvaardden het principe van het zelfbestuur voor Vlaanderen en de pacifistische gedachte. Na de bevrijding ontstond in België echter een heftig anti-Vlaamse reactie. De eerste naoorlogse parlementsverkiezingen vonden plaats op 16 november 1919. Er waren enkele nieuwe partijen ontstaan waaronder De Frontpartij, die een onmiddellijke uitloopster was van de frontbeweging. Pil nam in het arrondissement Ieper - Poperinge deel aan de verkiezingen. Hij stond op de tweede plaats van de Frontpartij en werd met de 3392 voorkeurstemmen net niet verkozen. In heel Vlaanderen zond de Frontpartij 5 parlementariërs naar de Kamer.

Pil keerde terug naar Leuven waar hij zich op 31 juli 1919 ingeschreven had voor de examens voor het eerste doctoraat in de scheikundige wetenschappen die hij op 20 oktober met onderscheiding aflegde. Hij werd eerst voorzitter van het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond (AKVS), met als orgaan "*Blauwvoet*", daarna werd hij voorzitter van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV). Hun bijeenkomsten werden echter te Leuven door de academische autoriteiten verboden. Samen met studenten van Gent en Brussel werd daarna het Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond (AVHV) opgericht met als ledenblad "*Ons Leven*" en met als preses Pil. Dit verbond zou de studenten van alle universiteiten verenigen, zonder onderscheid van godsdienstige of politieke overtuiging. Van 20 tot 22 maart 1920 organiseerde het Leuvense Hoogstudentenverbond het zesde Groot-Nederlandse Studenten Congres. De Waalse pers

en de Franstalige studenten dreigden met represailles en de academische overheid weigerde om lokalen ter beschikking te stellen. Desondanks werd het congres gehouden in de lokalen van de Boerenbond aan de Diestsevest.

Nog een frappant feit van Pil toont zijn engagement voor de Vlaamse zaak. De studenten die tijdens de oorlog les gevolgd hadden aan de vervlaamste Gentse Universiteit (1916-1918), opgericht door de Duitse Gouverneur-Generaal Moritz von Bissing (1844-1917), werden na de oorlog systematisch geweerd door de Belgische Universiteiten alsook door de Centrale Examencommissie. Ook de Katholieke Universiteit te Leuven weigerde deze studenten in te schrijven. Pil, als preses van het AVHV en in eigen naam vond dit een verregaande onrechtvaardigheid. Pil verzond in 1920 hierover een verzoekschrift aan de Paus Benediktus XV (1854- 1922), opdat deze het decreet van de uitsluiting door de Leuvense Alma mater zou intrekken. Een dubbel van deze brief werd verzonden naar de secretaris van de Paus, Mgr. B. Ceretti (1872- 1933). Op 12 april 1920 ontving Pil van hem een diplomatisch, weinig zeggend antwoord. Te Antwerpen had burgemeester Jan De Vos (1844-1923) in 1920 de 11 juli viering verboden met als gevolg een massale betoging. Op de Grote Markt werd de 19 jarige Herman Van der Reeck doodgeschoten. Tijdens zijn begrafenis op het kerkhof op het Kiel, hield o.a. Pil als preses van het AVHV een grafrede.

Zo verliep voor Pil het laatste academiejaar. In 1920 promoveerde hij tot doctor in de scheikundige wetenschappen met een proefschrift over de dubbele nitrillen en als promotor professor dr. Pierre Bruylants (1886-1950). Al tijdens zijn onderzoek werd Pil benaderd door Lieven Gevaert (1868-1935) en werd hij aangenomen als een der eerste academici bij de N.V. Gevaert Photo Producten te Oude-God, Mortsel.

Op 26 september 1919 kwam de jonge Marie van Gastel na een vijfjarig verblijf terug uit de Verenigde Staten van Amerika

(VSA). Marie van Gastel, regentes, gaf van 1912 tot 1914 les in het Frans en modetekenen in Hoogstraten bij de Ursulinen. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog voelde ze zich geroepen om als verpleegster dienst te nemen bij het Rode Kruis te Antwerpen. In oktober 1914 vertrok ze naar Engeland en in januari 1915 naar Oklahoma (VSA), waar familieleden verbleven. Aan de Universiteit van Berkeley in Californië studeerde ze verder om daarna aan de Main High School te Dallas in Texas te doceren in het Spaans en het Frans. Nadat de VSA op 6 april 1917 de oorlog verklaarden aan de Duitsers, werd haar gevraagd haar oorlogservaringen te vertellen op een conferentie voor leraars te Texas. Die ervaringen had ze ondermeer te danken aan haar correspondentie met Berten, waarmee ze verloofd was. Enkele dagen na deze toespraak werd Marie als speciaal gezant aangesteld door de Amerikaanse regering om alle Staten te doorkruisen en spreekbeurten te houden ten voordele van de oorlogsleningen, de rekrutering van oorlogsvrijwilligers, het Rode Kruis, ... alsook voor voedsel voor Vlaanderen. Driemaal reisde ze de VSA rond en gaf meer dan duizend voordrachten. Hiervoor werd ze bedankt met een speciale "*Medal of gratitude*" vanwege de "*Liberty Loans*". Ze was de eerste buitenlandse vrouw die op 6 maart 1918 de Wetgevende Vergadering te Texas toesprak. Op 14 september 1920 huwde ze te Antwerpen met Berten. Ze bleef tot aan haar overlijden bijzonder actief in het Centraal Comité voor Amnestie en ze hield talrijke voordrachten in Vlaanderen. Na de Tweede Wereldoorlog richtte mevrouw Pil - Van Gastel een tehuis op "*Opwaarts*", waar kinderen als gevolg van de repressie in verschillende strafinrichtingen terecht was gekomen. Voor dit onbaatzuchtige werk werd ze te Den Haag in 1950 beloond met de gerenommeerde De Visser-Neerlandiaprijs. Zij kreeg met Berten drie zonen, die allen priester werden. Ze was hier erg fier op, maar kende toch ook de teleurstelling omdat ze geen kleinkinderen kon krijgen.

Kort na zijn huwelijk werd Pil een van de meest vertrouwde medewerkers van Lieven Gevaert. Hij werd belast met de opzoekingen en de fabricatie van negatieve emulsies. Hij deed baanbrekend onderzoek uit in het gebied van de kleurenfotografie. In de jaren twintig was de fotografische techniek een soort samenraapsel van empirische recepten. Er volgden duizenden pionierexperimenten. Er bestaan geen publicaties over dit werk, omdat Gevaert geen geheimen over de fabricatietechnieken wilde prijs geven. De auteurs van dit pionierswerk zijn nog steeds volledig anoniem.

Buiten de fabriek bleef Pil actief in veel gebieden waar men hem om zijn durvend idealisme steeds in de voorste gelederen terug vond. Hij hield lezingen, schreef artikels over onder andere het zelfbestuur van Vlaanderen, iets wat in die tijd helemaal uit den boze was. Hij zette zich volop in voor de Vereniging van Oud Strijders (VOS). Ondertussen was Pil stichter en medewerker van talloze bladen, zoals het weekblad "*Vlaanderen*" (eerste nummer in mei 1922), "*De Blauwvoet*", "*Gudrun*" en "*Jong Dietschland*". In 1922 richtte hij samen met o.a. professor Stan Leurs (1893-1973) en Jozef Van Overstraeten (1896-1986) de Vlaamse Toeristenbond (VTB) op. Kort daarop werd hij voorzitter (1922-1927). Vanaf 1924 kwam daar ook de Vlaamse Automobielen Bond (VAB) bij. Toen ontstond de belangrijke twee-eenheid VTB-VAB. Wel vond Pil, dat het voorzitterschap, dat hij moest combineren met zijn wetenschappelijk werk in de Gevaert fabriek, steeds moeilijker was om te dragen.

In het domein van de wetenschappen streefde Pil eveneens naar een vernederlandsing in woord en daad. In verschillende tijdschriften schreef hij vulgariserende teksten over de wetenschap. De eerste publicatie over "*De eenheid der Stoffen*" werd in juni 1924 gepubliceerd in het maandblad van de "*Algemeene Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding*". Hij was een der medestichters van de Vlaamse

Ingenieursvereniging op 23 december 1928. Hij publiceerde in het tijdschrift het "*Hoger Leven*" over jodium en fotografie, enz. Ook in het "*Natuurwetenschappelijk Tijdschrift*" verschenen verschillende artikelen. Op wetenschappelijk domein werkte hij samen met Professor dr. Frans Daels (1882-1974), de kankerspecialist van de Rijksuniversiteit te Gent.

Een aparte alinea moet gewijd worden aan een unieke publicatie van Pil. In 1934 publiceerde hij bij de uitgever "Het Kompas" te Mechelen zijn boek "*Inleiding tot de geschiedenis van de Scheikunde*". Dergelijk boek bestond niet in Vlaanderen. Volgens zijn voorwoord geeft hij aan dat dit boek bedoeld is voor iedereen die geïnteresseerd is in het ontstaan van de scheikunde. Hij schrijft ook, dat zijn beknopte inleiding "*een aanleiding moge zijn voor menigeen van de lezers om dit onderwerp verder te bestuderen*". Het boek, dat 175 bladzijden telt, is ingedeeld in zeven hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk, dat het langste deel is, gaat over de evolutie van de inzichten in de materie. Hoofdstuk twee behandelt de verbranding: van de flogistontheorie tot de zuurstoftheorie van Lavoisier. Dan volgt een kort hoofdstukje over de valentie. Het vierde hoofdstuk geeft een overzicht van het ontstaan en de evolutie van "*de scheikundige voorstelling van de verbindingen tussen de atomen*". Hoofdstuk vijf behandelt de affiniteit en de scheikundige reacties. Daarna bespreekt hij het ontstaan van inzichten over de katalyse en de werking der enzymen. In het zevende en laatste hoofdstuk geeft Pil een overzicht van de evolutie van de kolloïdchemie met gedetailleerde gegevens over de suspensoïden en de emulsoïden. Het is duidelijk dat de twee laatste hoofdstukken in nauw verband staan met de fotografie en zijn onderzoeksdomein bij de N.V. Gevaert. In de bibliografie zijn de boeken vermeld waaruit Pil regelmatig citaten overneemt. Het is duidelijk dat het boek, dat ook een apart naam- en plaatsregister bevat alsook een apart zaakregister, zeer origineel was voor de tijd dat hij het publiceerde. Ook

moest Pil bij het schrijven van dit boek er veel tijd in gestoken hebben.

Ondertussen was hij in 1935 bij de N.V. Gevaert directeur geworden van de "*emulsieafdeling*" in opvolging van de Nederlandse scheikundige John Hallo (1877-1961). Op 26 april 1939 was Pil in het Century Hotel te Antwerpen een van de medeoprichters van de Vlaams Chemische Vereniging. Bij de stichtingsvergadering werd hij lid van het dagelijks bestuur en kreeg er de functie van algemeen penningmeester.

Pil werd gevraagd voor talrijke manifestaties, eveneens voor de verkiezingen van 1938 waar in de gemeenteraad van Mortsel en zelfs in een schepenzetel leden van het VNV-KVV (een kartel van het Vlaams Nationaal Verbond en de Katholieke Vlaamse Volkspartij) plaats konden nemen. Tot het bittere einde van een pijnlijke en slepende ziekte bleef Pil op sociaal gebied zijn aandacht besteden aan bvb. het Scharpéfonds, een fonds voor de kinderen van de politieke veroordeelden. Op 5 november 1940 overleed Pil op 48 jarige leeftijd aan lymfekanker in zijn woning in de Pieter Rypenslei te Mortsel. Hij werd op zaterdag 9 november 1940 begraven. De hoeken van het baarkleed werden opgehouden door Frans Willems, namens het VNV, professor H.J. Van de Wijer, namens het Scharpéfonds, dr. Jan Lebeer namens het KVOHV (Katholiek Vlaams Oud-Hoogstudenten verbond), Ir. Tritsmans namens het personeel van de N.V.Gevaert en de heer Peters namens het VOS.

Berten Pil werd na zijn overlijden verschillende keren gevierd voor zijn speciale verdiensten: op 22 april 1962 werd aan zijn laatste woning te Mortsel in de Pieters Rypenslei, nummer 32 een gedenkplaat in de gevel aangebracht, De tekst luidt: "*Hulde aan Doctor Sc. Berten Pil (1892-1940), Vlaams voorman en geleerde, oorlogsvrijwilliger 1914-1918, die hier woonde en overleed*". Ook werd in Mortsel een straat naar Berten Pil vernoemd. Op zondag 12 december 1962 werd in de raadszaal

van het gemeentehuis te Zonnebeke Pil hulde gebracht en werd een straat naar hem vernoemd. Op zondag 10 mei 1964 huldigden de Vlaamse Toeristenbond en de Vlaamse Automobilistenbond Dr. Sc. Berten Pil in zijn geboortedorp Zonnebeke. Op 18 december 1992 werd in het hof ten Dorpe te Mortselsel, ter gelegenheid van honderdste verjaardag van de geboorte van Berten en Marie van Gastel, een herdenking "*Berten Pil en Marie van Gastel*" georganiseerd.

Bronnen & lit., Eli E. Balduck, *Dr.sc. Berten Pil, Jeugd en Plicht*, 1965, Vlaamse Toeristenbond, Zonnebeke, met ill. 228 p.; -N. VAN KEIRSBILCK, *In Memoriam, Dr. A. Pil*, Huishoudelijke Meded. V.C.V., 2, nr.5, 1940, 52-54;Annon., *Albrecht Pil, een voorvader waar Zonnebeke trots op mag zijn*, 2016,http://www.zonnebeke.be/Vrije_Tijd/Cultuur/Uut_vroegere_tijden_De_Zonnebeekse_Heemvrienden/- Annon., - *In memoriam dr. berten pil (7-11-1940)*, Het Pennoen, 11, nr.6, november 1960.,- J. Van Weverberg, *Berten Pil - Marie van Gastel*,1994, Mortselse Heemkundige Kring, Jaarboek, 146-161.

Hendrik DEELSTRA